

Народна библиотека

СР Србије

ПЧО 743/4

1440

СМЕНА ПИТАЊА ЈУЖНЕ СРБИЈЕ 4
ИЗДАЊА КУЛТУРНЕ ЛИГЕ

ОПИУМСКО ПИТАЊЕ
и
**ИЗГЛЕДИ НА ПРЕОРИЈЕНТА-
ЦИЈУ ПРИВРЕДЕ
ЈУЖНЕ СРБИЈЕ**

о а
МИХАЈЛА ЧУЧКОВИЋА
ПРОФЕСОРА

1939

Штампарија „Јужна Србија“ — Телефон 18 — Скопље

КУЛТУРА АФИОНА У ЈУЖНОЈ СРБИЈИ

Осамдесете године прошлога века у околини Штипа први пут је процветала нова биљка мак или афион. Земљорадници, који су ради пробе пустили ово семе да га њихова земља оплоди, гледали су са интересовањем како се ова биљка топлих поднебља развија и расте. Упућивани од солунских трговаца и стручњака, они су биљку однеговали, побрали катран т.ј. опцум и примили за њега сухо злато.

Вест о овој чудној биљци и о њеној скупоцености брзо се пронела по околним областима нашега Југа и после година котлина Тиквеша и Рајац била је бела као платно од афионског цвета. После тога прихватиле су га и остале ближе покрајине и 1888. године цело наше Поморавље са Брегалницом, Пчињом и Црном могло је извести 70.000 кгр. сировог опиума и око 350.000 кгр. афионског семена. Ширење ове изванредне биљке нагло је расположило те је због тога створена нова европска пијаца у Солуну за извоз сировог опиума.

Привредни доходак овога краја до увођења културе афиона био је слаб и једино је био основан углавном на принос од житарица, винограда и стоке, а малим делом на приносу од памука, сусама и воћа. Због тога је привреда овога краја нашла у афиону биљку која ће њен стандард подићи на неслућену висину јер се сирови опиум претварао у злато. Наш вредни земљорадник својом урођеном диспозицијом и љубављу према родној груди, својом непогрешивом интуицијом осетио је да афион даје максималан приход од одређене површине земљишта у односу на приход од осталих биљака; констатовао је поуздано да све климатске и педолошке особености овога краја тачно одговарају потребама његовим и посветио

2051/37

II 40743/4

му се свесрдно и савесно. Вредни земљорадник својим радом и трудом успео је да наши крајеви буду уведени у ред најбољих произвођачких области ове скупоцене дроге, јер је само Повардарје најчешће производило више од 28% од целокупног производње опиума у тадашњој Турској заједно са Малом Азијом — а поред тога, што је најважније, показало се да је наш сирови опиум **најбољи на свету, са највећим процентом морфиума.** Отада се култура афиона изванредно много развија и занимљиво је да пораст производње није утицао на висину цене, јер, како је речено, наш опиум био је изузетно добар и трговци су га поштено и издашно плаћали. Плесман нашег опиума био је веома поуздан јер је био употребљаван безмalo сав у медецинске сврхе због његовог великог процента морфиума. Поред тога знатан приход је претстављало и афционско сeme, које се показало као изванредна сировина за уљарску индустрију.

Међутим, поред нашег Југа, опиум су производиле и друге земље. У врло великим количинама производиле су га земље Јужне и Источне Азије, тако да светска производња опиума далеко је премашила медицинске потребе целог света. Количина светске производње опиума дотизала је годишње и 12,000.000 кгр. а у медицинске сврхе трошено је само 250.000 кгр. Услед овога дакле јасно је, да се овај вишак опиума морао трошити и на друге циљеве — особито на пушење или на други начин уживања на далеком па и на близком истоку, где је опиуманија била од вајкада главна карактеристика источњаштва. Сем тога прерађен и нарочито пакован опиум је био увозен и у Сев. Америку, где је токсикоманија била takoђe раширења.

Услед великог потраживања овога артикла тежиште главне потрошње његове била је Кина и Индија, чије потребе нису могле бити покривене домаћом производњом. До проглашења републике у Кини 1912 год. кинеске су власти биле немоћне да се ова огромна потрошња опиума спречи или смањи. Тако су после 1912 године ки-

неске власти озбиљно настојале да се из народа ова опиуманија искорени. Због тога је 1925 год. Друштво народа из хуманих разлога поднело предлог државама-чланицама да се изради једна конференција која ће, у циљу сузбијања опиуманије, у свету **ограничити** светску производњу опиума. Наша држава потписала је ову конвенцију а 1929 год. она је и ратификована. После овог акта производња опиума у Јужној Србији нагло је пала као под дејством мађиског штапа. Разуме се овом конференцијом шије сасвим уништена уносна култура ове биљке, али због интервенције државних фактора и због пада цене опиуму наша је производња пала на испод половине. Тако је овај наш лепи и живописни крај, занимљив у погледу пољопривредних формација, који је представљао врло богату област, престао да буде оно што му по праву, по особинама његовог земљишта и по клими припада. Чудно нам изгледа нека рђаво прикривена колаборација између ове женевске институције и европског картела опијата, јер велики број држава и потписница ове конвенције не поштује њене одредбе. Ова је конвенција фатална у економском погледу. Услед тога највећи део становништва Ј. Србије био је приморан да покушава преоријентацију своје привреде у другом правцу, тражећи очајно начина како би колико-толико могао покрити своје скромне трошкове увођењем културе других биљака. Али ово његово стање, које је и онако пружало врло мршаве изгледе на нешто успеха са афционом, **доведено је до безизлазности** доношењем нове опиумске **уребе** од 10 XII 1938 г. која је ступила на снагу 14 I 1939 г. и која поред осталога предвиђа и драконске мере и казне.

Нужно је у овом питању уочити једну ретку дуневну особину солидарности и пожртвовања за опште добро код нашег вредног Јужњака. За њега је заједница и држава једно етичко добро. Дубоко је то у њему усажено. Он то поштује и противу воље те заједнице те државе он се не може служити неетичким средствима. Услед урођене или наслеђене тактичности и услед дубо-

ке вере у несебичност својих државника, он подноси сваки државнички акт стојички, верујући у немогућност другог решења. Стога је он мирно и хладнокрвно примио вест о потписивању и ратификацији женевске конвенције, закључио да се труд мора жртвовати и својим пољопривредним нагоном потражио решење овог тешког проблема на другој страни. Због тога се није правило замерака поводом потписивања женевске конвенције све до доношења нове опиумске уредбе у децембру прошле године, која је избрисала и последњи трачак наде на побољшање овог стања; већ се оправдано тражила могућност преоријентације привреде на Југу. Стога су и представници овога краја у своје време повели реч у Парламенту по овом питању, али је остало без успеха.

МОГУЋНОСТ ПРЕОРИЈЕНТАЦИЈЕ ПРИВРЕДЕ

Како ово питање болно залази дубоко у срж јаро-дног благостања, нужно је расмотрити пажљивије и озбиљније него икад претпоставку о изгледима преоријентације привреде Јужне Србије. У овом погледу главну улогу играју три чиниоца: конфигурација земљишта, његов геолошки састав односно педолошке одлике и клима. Када се ова три чиниоца добро расмотре имаћемо изванредно лак и прегледан материјал за доношење правилних и беспристрастних закључака.

Сама ранија имена ове области историско географског карактера, Стара Србија и Македонија, која су скло-љена у геополитички појам Јужна Србија, доцаравају нам велики значај ове области, њену историскополитичку прошлост, економско колебање, чудно нагомилавање источних освајача баш по најлепшим и најплоднијим њеним питоминама и претеривање нашег живља у неприступачне планине. Наш Југ је био један од најјачих привлачних објеката за све народе на Балкану па и ван њега, не само због Вардаре и Мораве већ и због њеног богатства и лепоте. Ова је област била на ударцу историских валова и арена измешаних утицаја са разних

страна. Никад није била у запећку као многе области поред којих су главни историски догађаји пролазили као поред гробља. А људи и народи се отимају о вредности, стварне вредности а не о камење; а наша је област била уписанана у повељама краља Милутина као земља богаства и славе, док су Дечански и Душан поклањали нарочиту пажњу овоме бисеру Југословенског Југа.

Ова наша пакрајина највећим делом од Скопске Црне Горе па до грчке границе на Југу налази се у области измрскане и раздробљене старе Родопске планинске масе, састављене од архајских и палеозојских шкриљаца. Овај планински масив, раздробљен и моделиран у разна геолошка доба, данас је представљен великом и плећатим планинским грамадама, међу којима се налазе простране, ниске и високе котлине, тако да овај део Балкана, посматран са висине птичијег лета, личи на шаховску таблу, на којој се наизменично смењују котлине са широким, неправилним, пошумљеним громадама. Код оваквог морфолошког и геолошког стања, јасно је да ће састав котлинских тла бити у непосредној вези са еруптивним саставом брда и планина. Главна подлога овог земљишта је материјал од процеса распадања гранита и гранитоидних стена, већим делом фелспата, кварца, лискуна, серпентина и слично, због чега народ своју земљу зове »трошика«, »песочлика«, »белушка« итд. Ове су наслаге нешто модификоване и појачане старијим језерским талозима, који су прекривени најчешће доста танким хумусом, познијег алувијалног доба. Најкарактеристичнија појава у овим котлинама је исцветавање соли и шалитре, за време летњих врућина, по ниским слатинама старијих језерских дна, чије је земљиште импрегнирано овим солима, те га тиме чине ограничено употребљивим. Баш она прва поставка у погледу орографском: да је Јужна Србија изразито планински терен, важна је чињеница која не говори у прилог за стварање добро развијених типова земљишта за неограничену употребу у погледу гајења разноврсних корисних биљака. Бројно

Medic,
stallo

само 18.7% целокупне територије ове области претставља терен у коме можемо тражити земљиште у педолошком смислу. Овај проценат налази се скоро искључиво у текtonским котлинама укљештеним међу високим планинама. Сем тога ове планине тако су чудно распоређене у односу на климатске утицаје, да једнако пропуштају до извесне висине утицаје и средоземне и источно-европске континенталне климе.

Најстарији фундамент ових котлина и моћан педолошки елеменат претставља језерска наслага неогеног доба. Ова је појава редовна скоро по свима котлинама целог Балкана, али се језерске наслаге нашег Југа разликују од осталих утолико што су грубљег механичког састава. Дебљина износи каткад и више од 200 метара, али процес хемиског припремања тла за вегетацију ретко — врло ретко достиже 1 метар. Хумус овог неогена је створен од познијег речног наноса и то само у проширењима речних долина и по котлинама, док га у уским долинама нема. Овај хумусни слој скоро редовно лежи на моћним слојевима шљунка и песка, често импрегниран водом, која по закону капиларности износи на површину дosta велику количину соли или кречњака (карбоната). Овај речни алувијум због брдског карактера река и због еруптивног састава околних брда врло је отпоран према органским киселинама, чиме је процес распадања и мешања знатно успорен, више него што је случај у Поморављу и Маричкој Котлини. Често се на благим падинама и косама налази изразито силикатно земљиште са знатним складовима кварцевитог шљунка или беличасто земљиште услед распадања серпентина и сличних минерала. Даље, оно голо земљиште по околним ниским бреговима, на коме се врши редовно и правилно спирање стена, обнавља котлински алувијум честим сировим наносима распаднутог гранита и других стена, тако да слој хумуса дugo време остаје танак и помешан са нераспаднутим делићима. Услед свега овога претежна карактеристика земљишта у котлинама Повардарја је слатинског типа, које има местимично дosta јаку алкалну реакцију.

9

Поред ових геолонко-педолошких одлика наш је Југ поприште нарочитог сукоба климатских утицаја. Познато је да клима на обалама Средоземног Мора претставља јединствен пример на земљиној кугли. Њене су одлике врло занимљиве и од пресудног значаја на вегетабилне формације целе области. Како се и наша област налази јако примакнута Средоземном Мору и доста широко отворена и изложена утицају нове климе, несумњиво је да ове одлике, иако нешто измењене, јако се осећају и код нас. Врло дуга, жарка и сува лета и благе, влажне и релативно кратке зиме чине један изразити прелаз између суптропских области суданских типа и умерених климатских области Западне Европе. На обалама Медитерана није ретко да нека година регистрира 230—240 веодрих дана. Оваква типична појава са врло кратким пролећем и несразмерно дугачком и топлом јесени претставља особити чинилац у привреди ових области; а наш Југ, како смо казали, није далеко од ове чудне области. Дакле од нарочитог је значаја што се овај медитерански утицај јасно и несумњиво простире долинама Вардара, Црне, Брегалнице, Пчиње и Струме дубоко у унутрашњост. С друге стране пак на ове котлине у којима је сконцентрисана скоро сва наша пољопривредна активност на Југу у одређено доба године утиче и источно-европска клима степског типа, поглавито изражена у врло оштром нападима сувог и хладног ваздуха најчешће у другој половини јануара и првој половини фебруара, и дosta уочљивим провалама облака у јулу и августу, праћеним локалним олујама. Отуда овде имамо две климатске области које се лепше и боље разликују и опажају у вертикални, јер се средоземни утицај местимично пење и до изнад 700 метара надморске висине. Дакле то је клима мешовитог облика т.ј. која по температури долази у тип умерено континенталне климе са јасним примесама степских елемената а по распореду и количини годишњих талога припада несумњиво типу медитеранске климе. Оно што је одваја цак и од једне и

од друге то су оне особене појаве баш у овим котлинама када се ту у јануару или фебруару наталожи хладан и тежак ваздух, који остане дуже време подржавајући ведрину и јаке ноћне мразеве, услед чега највише пати оће. Уопште, дакле, области које потпадају под утицај ове чудне климатске мешавине су цела вардарска депреција закључно са Скопљем, онда долина Брегалница до Кочана, долина Црне углавном са Пелагонијом, нешто мало долина Пчиње, а долином Струмице осећа се утицај до Радовишта.

Овај распоред климатских утицаја скоро тачно се поклапа са областима распострањења афиона у којима је, захваљујући овој сретној комбинацији климе и терена, најбоље успевао. Све ове области имају доста велики број ведрих дана у години, а средњи месечни температурни максимум од 20° у марта пење се непрекидно до августа да би тек у новембру пао испод 20° . Поред тога у току године могу се набројати и до 60 тропских дана т.ј. чија средња дневна температура износи 28° — а ведрих дана преко 130. Овај број је врло карактеристичан за климу и пољопривреду јер, су у питању влажност и талози којих у ово доба нема. И ето због овако високих температура летњег полугођа ова област, сразмерно условима поднебља и геолошког састава терена за успешну биљну културу разних биљних врста, захтева знатно веће количине влаге, и укупне — преко године и сезонске — преко лета. Ови замршени и сигурно неотклоњиви утицаји доводе у сумњу свако новачење и експериментисање у смењивању или увођењу нових биљних врста, јер је наш Југ због ових утицаја и због његове близине самом извору њиховом т.ј. Средоземном Мору, много ако не и изузетно оскудан у талозима. Не узимајући у обзир локалне олује и промалне кишне, које су малог обима и најчешће градоносне и штетне, средња годишња количина талога износи 470 mm. Када би лаик — сељак знао каквих кишних и влажних предела има у нашој држави, овај би га број запрепастио. Међутим чињеница са сушом

постаје још тежа када знамо да је било година, а запело ће их бити и у будуће, са мањом количином кишне. На пример: 371 mm. у 1899. г., 344 mm. у 1925. год., а 1926. године било је свега 334 mm. Овакво се стање по насељеним областима сусреће још само у Киргиским Степама, на северном ободу Касписког Језера и у Добруди.

Ето, углавном то су геофизички услови који диригују привреду нашег Југа. Из ових излагања можемо закључити вишемање уједначено да је ова област сува, са нарочитим типом и саставом земљишта, које нам савршено јасно даје објашњење о разлици у пољопривредним формацијама, капацитetu производње и другим привредним особинама између Југа, Поморавља и Подунавља. С тога када се помишиља, без сумње добронамерно, на пољопривредну преоријентацију овога краја услед опадања културе афиона, — треба у детаље познавати напред изложене чињенице, а сем тога исто тако треба поуздано познавати квалитет, вегетабилну наклоност и органске захтеве поједињих културних биљака, чијим увођењем треба да се замени култура опиума. Исто тако не треба потпенетивати и етичку наклоност нашег сељака, који као сваки гро народа као целина, тешко напушта своје традиције, услед чега се тешко сналази и прилагођава новим приликама.

ВИНОГРАДАРСТВО

На прво место у овој претпоставци имала би доћи идеја о обновљању виноградарства.

До пре ратова ова би околност била врло сретно решење овог тешког и осетљивог питања. Виноградарство је као привредна грана заузимало видно место у пољској привреди нашег Југа, али је остало нешто у позадини. Уосталом оно и није претстављало особити извор прихода, јер га је скоро сваки варошани обављао вишемање за личну употребу, док су сељаци поред афиона, своје слободне просторије засејавали цереалијама. Изузетак је чинио крај око Неготина и Кавадара, где су виногради

заузимали знатне комплексе и то мањом по оцедном и нагнутом терену. Главни мотив што је земљорадника спречавало да се лати виноградарења је чисто техничке природе: скопчано је са трошковима и временом. Али и то би можда било мала сметња да су наши виногради остали поштеђени од филоксере. Због тога, без обзира на то што винова лоза захтева нарочите услове у којима влажност не игра велику улогу — данас увођење овог племеништог воћа показује врло слабе резултате. Многобројни покушавији данашњих сопственика да подигну запуштене виногrade на отпорној американској подлози остали су мршави. Показало се да оваква комбинација захтева више влаге и јако земљиште слично зеиљишту у Ресави, Жупи и Поморављу у коме има и нешто леса. Затим начин неговања и подизања овакве лозе много се разликује од онога код старих винограда. Често прскање, окопавање везивање итд. сељак уписује у негативне особине овог воћа, а пошто је то скопчано са трошковима који се често не могу исплатити, заиста изгледа луксуз имати овакав виноград; ово утолико пре што се квалитет нашег грожђа не може ни издалека сравнити са смедеревком, хамбургом и другим врстама из Жупе, Вршица, Крајине и других виноградарских области. Стога ово грожђе и не може имати онакву прођу да би рентабилитет оправдао његово подизање. Органски се ово може опазити и простим сравњивањем чокота жунске лозе и наше, чија је разлика у тежини фрапантна на штету наше лозе.

Саме климатске прилике пак често ометају правилан развој ове лозе. Нарочито је опасно доба цветања т.зв. Јагориде. Тада грозд настрада или од јутарње слане или од ретких киша, које изроне цвет, те грожђе остане ситно, неоплођено, што народ зове "бинбаша". Сем тога и поред прскања услед велике жеђе често нападне перенеспера (балсара), од које лишће пожути, осуши се и опадне. Најзад будући да у овом погледу није поклоњена нужна пажња од стране државе за поновно подизање винограда, пољоправредници на ово питање гледају при-

лично равнодушно, оправдано уверени да их виноградарство не може исхранити. Посматрајући ово питање са гледишта самог производа, морамо искрено и поштено признати да због данашње неповољне коњуктуре дувана и опиума сељаку ово обнављање заиста изгледа скун и луксузан експерименат. Да је то истина види се по томе што се данас могу наћи велике просторије под старим запуштеним виноградима или како их народ зове "нерезине". Стара је лоза имала минималне захтеве. За њу није било потребно прскање, нити везивање за кочеве, а затрпавани су чокоти само младих винограда преко заме. Потребно је било само једно дубоко и једно плитко окопавање. Ето због чега је гајење нове лозе скопчано са трошковима а принос подбацује услед посног земљишта, — будући да корен лозе иде дубоко до 1 метар, а подлога хумуса и растреситог материјала ретко достиже ту дебљину. Јасно је и са овог гледишта да ће обнова винограда бити врло тешка, ако не и неизводљива ствар.

ВОЋАРСТВО

Друга могућност на коју се можемо осврнути је преоријентација ка воћарству.

Уистини ово се питање јасније може расмотрити када се има у виду екстремност климатских прилика, чија је главна карактеристична особина — суша. Када се овоме дода и чињеница о разноврсном саставу самога тла, које често оскудева, у фосфатима, тешко ће бити извођење овакве преоријентације, која би у сваком случају захтевала стручну и сретну расподелу воћних врста. Може нам се пребацити да ће се суши моћи парирати вештачким наводњавањем, јер — рекло би се, да има дosta потока као и река, које се могу регулисати. Али троба знати да највећи део нашег Југа није под низином која највише страда од суше него под брдским теренима, на којима је, услед вулканског састава, слој растресите земље врло танак. Затим отварно не можемо се надати да на тим брдима има богата вода, јер су то такозвани

брисани простори, голети без шума, ривоточине, преко којих дувају јаки ветрови у свако годишње доба и не дају воћкама ни да се развију. Али једну од главних, можда и једину значајну препреку увом погледу претставља сам тип климе. Наиме овде су јесени тако дугачке да често и о Божићу имамо лепе сунчане дне. Дотле, пак, дешава се да воћке преспавају свој зимски сан и услед топлоте која наизменично дуго траје и процветају пре или после Божића. Јасно је сада шта се дешава. Када у јануару или у фебруару падне онај хладан и тежак ваздух у котлине који подржава ведро време са јаким ноћним мразевима, воћке пострадају и остану без плода. Често се ово понови узастопце по две и три године. Особито су овом раном цветању наклоњени бадеми, трешње и кајсије — ређестало воће. Поједино воће пак страда од других непогодности. Крушка на пример у Брђалници рађа преко једне године; јабука пати од прва, док бресквa једва може да проживи 10 година. Нађе се и по која смоква која добро сазри, али маслина уопште не веже плод.

Са техничке стране ово је исто тако тешко изводљиво као и са обновом винограда. Сам проблем претставља се у целој својој тежини, чим се помене суша, вештачко наводњавање, стручан избор воћних врста, њихова сретна расподела према квалитету итд. Претпостављамо да се све то и може сретно савладати и завршити иако је потребно доста новчаних средстава, уложени труд, ангажовано земљиште, које би се могло употребити за сејавањем корисних биљака са кратком вегетативном периодом итд. Ипак остају два питања која се уопште не могу решити овим путем. То су: време које треба да протекне док сопственик види први плод и поменуте климатске тешкоће, које се ничим не могу преће. Ето због чега у нашим пределима има највише шљива *ценарика*, које се скоро низашта не могу употребити, па затимстало воће веома скромних размера. — Само су Тетовска Котлина и Ресен погодни за јабуке, а о гајењу

питомога кестена не може бити говора отео се мисли на значајан принос и рентабилитет.

ЖИТАРИЦЕ

Исто тако стоји проблем са унапређењем цереалија.

Заиста пре ослобођења а и у последње време биљна производња Јужне Србије карактерише се велином гајењем зрањастог биља — цереалија. Ова култура под оваквим климатским условима донела је диференцирање разних врста пшенице у различитим котлицама, које су услед вековног искуства сељака засејаване овом или оном врстом. Међутим ако се направи упоређење по саставу и квалитету нашег и банатског зрна, јасно ће се уочити огромна разлика, у сваком погледу. Иако се од нашег првеног зрна или беле осатице може добити одлично брашно, ипак је то зрно неугођено услед суше — а слама тврда са дosta силиката. Узрок је даље рана жега и суша, која спречава да зрно узме у доволној мери угљене хидрате, којима иначе, по мишљењу стручњака, терен не обилује, јер ретко има кречњака сем ако га изданска вода не донесе на површину као раствор.

С друге стране пак у источним деловима Ј. Србије а и по вишим пределима јавља се у житу повремено једна отровна биљка, чије је зрно слично овсу. Народ је зове „пијанец“ и тешко се може отстранити. Хлеб, умешен од брашна у коме је самлевен и „пијанец“ опија. Услед овога ово жито стварно губи своју вредност, па су ратари очајни што се овог отрова не могу отрести. Узрок појављивању његовом сељак не може да доведе у везу ни са каквим условима, јер се изненада јавља повремено иако је зрно за семе пажљivo пробрано. Због тога су сељаци приморани да своје скромне просторије засејавају другим, сигурнијим културама, или да њиве угаре — што је очигледно на штету ратара. Имајући у виду квалитет и количину нашег жита, чија производња не може бити подупрта производњом кукуруза или других цереалија, и захваљујући неповољној конјунктури на светским тржи-

штима услед јаке конкуренције Аргентине, Русије и С. Америке, — Јужносрбијанац не може очекивати нужне приходе од својих цереалија, те их стога углавном продаје товар по товар градском становништву или га уопште чува за себе.

О увођењу кукуруза у већој мери овде не може бити говора, пошто ова биљка за своје успевање поред топлоте тражи обилну влагу и богат мастан, хумусни слој, јер њен корен иде дубоко преко 30 см. У ствари пак на нашем Југу и поред велике топлоте култура кукуруза је на граници свога јужног простирања, јер му у овој и сличним областима недостаје потребна влага у току његове вегетативне періоде.

Ако се најзад расмотри и могућност увођења кртоластих биљака и повртарских усева, питање добија сасвим другу слику. Пре свега ова оријентација није у стању да истисне традиционално медитерански начин исхране нашег живља, те према томе оваква би производња тражила сигуран пласман и брзи транспорт, да би се постигао јак ефекат корисности за стандардизовање економског стања нашег сељака. Ми то не можемо постићи, јер у томе далеко предњаче Италија и Француска извозењем раног воћа и поврћа.

ДУВАН И АФИОН

Излишно било је даље наводити примере разних тешкоћа на које би се наишло када би се систематски приступило привредној преоријентацији нашег Југа. Овај крај је поприште најекстремнијих и јединствених климатских и геопедолошких особина. Услови који овде владају потенцирани су и доведени до изразитости уништењем шумског покривача у ранијим вековима и неактивношћу становништва у погледу вршења селекције и обновљања дегенерисаног семења. Ово је област полу степског-полусуптропског карактера, у којој живе отровни инсекти тропске феле, и у којој може, разуме се, најбоље успевати одговарајућа биљка. Земљиште, богато у алкалним једињењима, пржено ско-

ро тропским сунцем, услед чега се алкалоиди изванредно коагулишу, претставља јединствен резервоар хране за опиум и дуван. Разуме се код оваквог стања ствари, где се и земљиште и клима тако сретно координирају и допуњују и служе као изванредно повољан услов за унапређење ове културе, свако објашњење и сваки разлог противу овога био би без основе у сравњењу са важним и битним чинионцем покрајине.

У нашим крајевима упоредо је гајен и дуван и афион. Ипак од обе ове биљке афион претставља за Јужну Србију најбољи могући извор благостања. Заиста наш дуван носи изванредне особине и својим квалитетом не уступа ни најбољим бугарским и турским дуванима. Али унапређење ове биљке у оквиру монополског система и њена прерада за употребу изискује један програмски рад диригован од спремних стручњака. Наш дуван је одличног квалитета, али је овде горуће питање слободна, неограничена производња и брзо и ефикасно уновчавање ових скупих сировина. Са дуваном ово не може бити, јер је то монополски продукт и његова производња и уновчење скопчано је са великим и често компликованим процедурама, због чега се више пута пребацитало Управи монопола што ограничава дуванску производњу у Јужној Србији далеко испод њеног нормалног капацитета.

Далеко је међутим лакше, јевтиније, ефикасније и најзад и корисније унапредити и помоћи културу афиона, који као да је на један чудан начин, баш код нас, у котлинама Вардаре, Брегалнице, Пчиње и Црне, нашао своје право место. Климатске прилике, онакве какве смо их описали, и природа земљишта фаворизују ову културу на нашем Југу далеко боље него ма коју индустриску балку. Опум, односно афион, што је редак случај са другим биљкама, са порастом вегетације његове тражи што већу сушу и топлоту — а то су битни услови за изграђивање алкалоида. Сем тога због ових изванредно повољних климатских услова афион може успевати и на лошијим, лаким и песковитим земљиштима, где друге културе не би могле успевати. Да-

ље, док друге индустриске биљке у Јужној Србији не прелазе висину од 400—500 метара над морем, афион се може поуздано наћи и до 800 метара. Захваљујући дугачким јесенима и релативно благим зимама, култура афиона нашег Југа је **јесења**, а то је једна важна предност више у вегетабилном погледу ове биљке над другим азиским врстама, где се сеје с пролећа. Јесењом сетвом култури се омогућује бољи и бржи развој за топли период године када почиње нагомилавање алкалоида тј. морфиума. Са вегетабилног гледишта, дакле, афион је просто везан за овакво поднебље и земљиште, јер је при анализи показао највећи проценат морфиума од свих светских врста.

У погледу педолошком афион има јаку моћ најубривања земљишта. Његово корење и лешће, у коме се наслаже знатна количина азотних једињења, исто као и код детелине, претставља моћно гнојиво за њиве, које се по природи земљишта морају угарити. Зато када се засеје житом њива која је пре тога била под афионом, принос жита, по уверавању производа, повећава се скоро за 50%. Овај начин смењивања културе на појединим парцелама јако је одомаћен и несумњиво користан.

Не смејмо заборавити и једну врло важну предност ове биљке чисто социјалног карактера високог ранга. Није то биљка која може да обогати једино производа. Његова обрада је најуспешнији хлеб многим сиромашним породицама, које живе од пољског рада. Он се неколико пута окопава, плеви и исправља, а тај је рад лак и махом га обављају жене и деца, јер се ради са малим мотицицама. Како је његово обрађивање тесно везано и условљено са метеоролошким приликама када се не сме рад одлагати, тражња радне снаге је велика, због чега су раничке наднице врло пристојне а нарочито високе т.званим „берачима”, који су добијали по 200 и више динара од „оке” набраног опиума (обично се плаћало по 0.50 за један драм). Када се тачно израчуна средњак целокупног прихода од афиона, заједно са семеном, код производа остаје обично 60% или две трећине, а остало иде на радничке наднице. Ниједна култура не мо-

же распоредити своју вредност у овако идеалној пропорцији.

У нашем народу на Југу често се причало са задовољством да само афион даје две жетве, тј. опиум и семе, које исто тако служи као одлична сировина за уљарску индустрију, поред оскудног и несигурног сусама. У доба слободне производње опиума и семена свака је већа варош на југу имала своју „шарлаганџиницу“ — иако примитивну, — које су производиле одличан зејтин, а остатак од исцеђеног семена, „**ћуспе**“ служило је као одлична зимска храна крупној стоци. Чак када би, услед летњих провала и киша, и других непогода, скупљање опиума било доведено у питање, семе би покрило трошкове. Треба чути старије људе и трговце у Скопљу и у другим варошима јужних крајева, па да се добије права слика благостања нашег вредног Јужњака када се у јесен враћао са опиумске пијаце набијеног ћемера златницима! Било је година кад је само за Солун експортовано 900 вагона семена, што значи да је количина сировог опиума, узимајући најмање по 2 и по кгр. на 100 кгр. семена, достигла окружно 220.000 кгр. Ова вредност изражена у новцу од по 1000 дин. килограм, што је стварно било пре потписивања Женевске конвенције, достигла би високу цифру од 220 милиона динара.*)

*Al.
Jeseni*

Ова импозантна свата, која сама по себи претставља здраву државну валуту, сада је стицајем прилика избачена из природног врела богаства Јужних крајева.

ЗАКЉУЧАК

Данас наш вредни живаљ стоји замишљено пред изванредно тешком чињеницом — да је путем конвенција и уредба пресушен битни извор благостања овога краја. Ми поштујемо митиве који су руководили Женевску институцију да донесе конвенцију о ограничењу производње опојних дрога. Сада настаје питање, шта је етички оправдано: да ли

*) Бројеви су узети увек у минимуму и то само за опиум — не и за семе.

економије, од чијег стања зраче далекосежне последице. Историја не познаје ни један народ који је изражавао своје негодовање и нездовољство када је у благостању. Благостање је темељ солидне унутрашње политике и сигурно семе од које се развија љубав према домовини и поретку. Ова је поставка од особитог значаја за наш Југ, који ако буде био економски обезбеђен и јак запрепастиће нас својим еланом, својом виталном снагом и конструктивним духом. Са овом паролом народ је поклонио дубоку веру обећањима његових државника да ће се ово опиумско питање повољно решити!

Међутим у децембру 1938 г. вест о доношењу нове опиумске уредбе дејствовала је поразно на дух нашег Јужњака. И шта ће сада бити? Производња опиума ће бити сведена на нулу, незапослен свет ће нагрнути у градове, можда на занате, који пружавају и иначе своју лабудовску песму, а сељак у недоумици и неодлучан неће знати чиме да попуни празнину у својој економији, која је и раније зјапила услед смањивања културе афиона. Застој ове производње повућиће за собом у провалију неминовно и уљарску индустрију, која је у своје време цветала а која је сада приморана да прави скупе експерименте са другим уљевитим биљкама, који и када би успели — њихов приход ни издалека не би се могао сравнити са оним о дафиона. Сиромашан свет ће се колебати између монополских слагалишта и тешког пољског рада а поља под старим виноградима и њиве које могу да дају једино опиум остаће обрасле у коров и тросток.

Како је, дакле, немогућно извршити преоријентацију привреде Јужне Србије, то би ово питање најбоље било решено опозивањем конвенције, и остављањем слободе производњи афиона.

да спасавамо Јапанце и Кинезе од токсикоманије која је вековима код њих владала, тиме што ћемо упропастити једну читаву нашу покрајину — или да спасавамо свој национални елеменат што ћемо у оно море опиума од 12 милиона кг., колико се у свету производи, канемо кап нашег опиума? — А наш опиум, по статистичким подацима Друштва народа, чини само $\frac{1}{2}\%$ од целокупне светске производње. Овоме додајмо чињеницу да се наш опиум као најбоље врсте скоро цео употребљава за прераду медецинских препарата, овај проблем добија још важнији облик. Разумљиво би било ограничити производњу равномерно и строго правилно у свима производњачким земљама, чиме ће се добити бар нека морална сatisфакција за онога који највише настрада; — али назрети иза Женевске конвенције силуету моћног европског картела опијата у чије трезоре пљуши зној нашег вредног земљорадника — јасно је да су и сами мотиви Женевске конвенције у крајној линији били неетички. Јер место да се отклони једно неотклоњиво зло, створено је још једно: опиуманија је повећана или остала иста а наш Југ је тешко оштећен. Покушаји да се образује југословенско-турски биро за извоз сировог опиума најбоље сведоче да је картел сувише стегао нашег производњача. Невоштовање ове Женевске конвенције од стране неких држава даје нам права и моралну разрешницу да ми, бар поштено и часно, тражимо да се та конвенција откаже, јер наш Југ васпитан у строгој патриархалном духу налази решење свога тешког стања једино у легалном раду и у слободној продаји опиума, пошто није у његовој крви да тече блага ванзаконским путем.

Како је раније изнето, афион је биљка као саздана за оправдати одузимање овог извора благостања?! Одузети Јужној Србији афион, значи ист ошто и оставити Енглеску без дијамантских поља, Француску без винограда, Бразилију без каучука, Америку без петролеја и исландског рибара без харинге и бакалара! Нема сумње да, када један просечан сељак домаћин узме од опиума годишње 10—15 или 20 хиљада динара, афион претставља фундамент националне

ЛИТЕРАТУРА

Ј. Џвијић, *Основе за географију и геологију Старе Србије и Македоније*, Београд.

Ј. Џвијић, *Балканско Полуострво и Јужносрбијанске земље*, Београд.

Др. В. Радовановић, *Географске основе Јужне Србије (Споменица двадесетиштогодишњице ослобођења Ј. Србије)*, Скопље 1937.

Др. Ј. Х. Васиљевић: *Јужна Стара Србија*

Др. Б. Рогановић: *Географско расправљање културе ойнумског мака — афиона у Ј. Србији*, 1932.

Инж. В. Буждан, *Војкарство (Споменица двадесетиштогодишњице ослобођења Ј. Србије)*, Скопље 1937.

Инж. А. Тасић, *Виноградарство (Споменица двадесетиштогодишњице ослобођења Ј. Србије)*, Скопље 1937.

Истраживање колонизационе способности Овчарско-Пећко-Призренског реона (Гласник Министарства привреде и вода, свеска за октобар-декембар 1928 год. Београд).

Мр. ph. Душан Богојевић, *Ойнумско пиштење у свету*. (Издание Културне лиге).

Караситет 700 Kgs del.
Лигреч - 6 - 2000 Kgs - u -